

Црногорски владика — портрет из његових разговора*)

Петра Петровића II, владара, првосвештеника, вође, народног пјесника Црне Горе, нема више. Његова лира је скрхана; мац се налази још истргнут из корица: очекује суд историје.

Сваки путник који, пловећи паробродом по Далмацији, посјећиваше на скок Цетиње, описиваше Владикау и даваше његов портрет у ријечима или скицом, тако да сваки Европејац познаваше муњевито око, племенити израз лица, стас, држање, одијевање. Али ниједан, колико ми је познато, није проучавао срце, ум, карактер; он је био као и његова земља чувен, али непознат. Неки држаху да је лицемјеран и превртљив, други да је наиван и великодушан; један га сматраше генијем, други барабом, неки да је нико и ништа; једни величаху његову библиотеку, други помињаху пијанчевање на његовим гозбама; истицаху га истовремено као пјесника, дипломату, напредњака, а и као разбојника.

Ја га нијесам никада могао упознати из књига или из извјештаја других, али сам мишљење о њему стекао потпуно и оцијенио га из неких разговора. Сада када он припада историји и није више владар, него прах, угодно ми је забиљежити ове одломке, који су ми помогли да га схватим.

1846 нашао сам се у Сплиту са њим и са Шкотланђанином А. Патонем, који, у отсуности Владике, бијаше посјетио Црну Гору и довршаваше сво значајно путовање студијом, коју је објавио 1848 у Лондону под насловом »Highlands and Islands of the Adriatic«.

*) Чланак под овим насловом био је први пут објављен на талијанском језику у тршћанском листу "Lettere di famiglia" 1852 год. (стр. 58—60). Из поменутог листа прештампано га је Јаков Ђудина у својој књизи "Storia del Montenegro", изашлој у Сплиту 1881 (стр. 96 — 100). У изводу чланак је био слободно преведен у новосадској "Седмици" 1854 год. (стр. 133, 171). Због интересантних података о Његошу доносим цио чланак преведен из тршћанског листа "Lettere di famiglia", који се комплетан чува у Градској библиотеци у Сплиту о Франческу Карари (рођ. 16 нов. 1812 у Сплиту, а умро 29 јан. 1854 у Венецији), који је био професор сплитског Сјеменишта, а касније дугогодишњи управитељ Археолошког музеја, те написао низ археолошких расправа, опширно је писао А. Бајамонти у дјелу "Della vita e degli scritti dell' Abate Dr. Francesco Carrara, штампаном у Сплиту, 1954.

Једва што је Монсињор (пошто се овако називаше Владика епископ) чуо име Патон, обратио му се: „Ви сте били у Црној Гори, рекао је; будите љубазни па ми испричајте што сте значајног видјели?“

Чувши једну кратку приповијест, придодоа је: „Ви нијесте видјели ништа, ако нијесте видјели Владика, јер је Владика у Црној Гори све“. Патон је одговорио пристојно са много духа, али је Владика, загријан, наставио: „Ви, господине, припадате једном великом народу, земљи слободе; али знате ли ви гдје се налази права слобода? У Црној Гори, и ја држим њене кључеве“.

У недавно прошлом мјесецу јулу нађосмо се са Владиком у љетовалишту Хицинг код Шенбруна. Бијаше изобличен. Црна и дуга коса и црна брада, обиљежавајући контуре омршавјелог воштаног лица, истицаху блиједило; очи бијаху мутне и упале, глас промукао, дисање тешко: сједећи сам себи бијаше тежак. Са мнош бијаше витез Најгебаур, други путник и одушевљени описивач Далмације и Црне Горе, који бијаше посјетио Владика у љето 1850, и имао од њега многе услуге. Монсињор је говорио о стању свога здравља, за које вјероваше да није у опасности. У оку, у изгледу, у акценту распознавасмо сломљеног болесника; али када је почињао говорити о Напуљу, гдје је био провео прошлу зиму због здравственог опоравка, и описиваше дивне положаје, љековите и мирисаве повјетарце, красни сафир неба, његов глас звучаше најсјајније, образи му се зажарише, душа, необуздана, изгледаше као да се ослободила веза његовог болесног тијела. У оном часу распознавао се пјесник.

Неколико дана прије бијаше изашло из штампе у Лајпцигу дјело: »Die Süd-Slaven« од Најгебаура, у којему је описао своје путовање у Далмацију и Црну Гору. Бијаше посве природно да ће Монсињор морати навести разговор на овај предмет. Упозорио је да још не бијаше добио књигу, али је надасве желио да ју прочита, пошто, закључујући по љубави коју аутор бијаше показао према оним крајевима, и по начину, због чега говораше да је књига написана, могаше се надати да ће видјети поправљене погрешке толиких њемачких путника, који бијаху описали са много лежерности колико Далмацију толико и Црну Гору. — Запита ме, да ли сам примио и прочитао дјела Вилкинсона и Патона, и чувши да јесам, и колико, по мом суду, дугују Далматинци и Црногорци ученим и дубоким студијама енглеског археолога, сјјјној и корисној проицавости шкотског публицисте, обратио се Најгебауру. — „А ипак видите, рече, то је велика ствар и замашна. Енглези који долазе к нама пажљиво проматрају и проучавају сваку ствар, и све узимају у обзир, и, ако их неко не обмањује, описују тачно. Французи виде површно, у већини случајева виде јасно, а више пута превиђају, али превише идеализују. Већина Њемаца је, напротив, задовољна ако може саставити је-

дан свезак, било какав, па да је и преписан од других; а будући да о Владици и његовој земљи треба нешто рећи што други нијесу казали, узимају за готов новац сваку причу и сваку духовиту измишљотину“.

„И с обзиром на географске карте налазимо се у неприлици, продужио је Монсињор обративши се мени, не познајете ли неку нову?“ Рекао сам да постоји она од Вилкинсона, и једна такође најновија, издана од географског института у Вајмару од Киперта, који се користио радовима Буеа, Вилкинсона и Карачаја. „Пјесме, пјесме, (додао је Монсињор) без мјерења не праве се географске карте“. И испричао ми је да је подузео све потребне мјере за снимање и публикацију једне географске и топографске карте и историју Црне Горе. А вјеровало је да су радови прилично одмакли, захваљујући његовом Вуковићу (његов ађутант, бивши аустријски официр).

Најгебаур га је прекинуо питањем о његовој новој поеми. „Штампа се у Запребу“, одговорио је, и промијенио је разговор не придавајући томе никакве важности.

Упитао сам га да ли је искована медаља, коју он, како јављаху новине, бијаше замислио у спомен косовског дана. Одговорио ми је да није, али да има нацрт, израђен од једног од најбољих напуљских умјетника: и дао нам га да га видимо. Опазивши да проматрам сувише српска слова натписа, брзо је додао: „Језик треба да буде повезан са вјером“. И збиља Грци су употребљавали увијек ћирилицу; и ћирилска азбука, и грчка и руска, сада је синоним снажног изражаја.

Посљедњи пут сам га видио 23 јула, када је кренуо у Трст на морске лијечење: дуго смо се задржали. Говорио ми је о историји Црне Горе, и о начину за који вјероваше да ће најгодније сакупити грађу. Требаће посјетити прије свега село по село, биљежећи знаменита мјеста и главнија бојишта, сакупити многа разасута предања и народне пјесме, преписати све што се налази у главнијим библиотекама Европе, посебно у Венецији, у Риму, у Петрограду и у архивима Далмације; а на крају претрести дјела Петровића, Виала де Сомиера, Милаковића, Стефановића. „И Вилкинсона“, додао сам. — А он брзо одговори „да, али не Штиглица“.

Из дугачког и разноличног разговора опазио сам дивљење које Монсињор указиваше оштроумности лорда Палмерстона, карактеру Томазеа, култури барона Мајендорфа, енергији грофа Стациона, и ентузијазам за Венецију и за Напуљ; досаду не дрску, нити простачку, од неправди написаних на његов и на рачун његових; изјаву истакнуту „Црногорци не режу главе него Турцима, ниједан Црногорац није резао главе хришћанима“; примједбу, да ако се војвода од Дубровника сјећао Ваграма, није заборавао ни Црну Гору; приговор на оправдање Аустријанаца, да

њихови војници, умјесто да режу главе Црногораца, пуштаху их слободне итд. „Вјера и хероизам, узвикне наједном, два су елемента живота за мој народ. Хероизам могу одржати живо у освети против Турака, и при томе ћу да се послужим једним мјестом из Библије — *qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis*, — али жалости ме то што све више слаби вјерски осјећај“.

Док ми говораше о Косову, упитах га да ли је у задње вријеме зарзао коњ Краљевића Марка. Схвативши ме за час, не, Бога ми, одговорио је, али ће зарзати .

Ваљда ће неко моћи да чита у изванредној оштрици имена Вукашина и Марка — Тај се није још родио“.

На одласку стиснуо ми је више пута руку. Изгледало ми је да ми стиска руку један студени леш.

Колико сам написао више је него биографија Владике; ипак се његов живот може скицирати у кратким цртама.

Родио се на Његушима 1812, образовање је добио у Петрограду; 1830 био је изабран за Владiku, 1833 био је посвећен за епископа: умро је 31 октобра 1851 на Цетињу. Као владар, везао је сав свој интерес за Русију и одржавао свету крвну освету против Турака; оживио је унутрашњу управу своје земље, протјерао је и уништио оне који су тежили за цивилном влашћу, узео је сву власт у своје руке, створио је сенат који предлаже законе и управља правосуђем, побринуо се за јавне расходе са скромним порезима, установио је златну медаљу за заслуге, отворио је основну школу и штампарију. Као првосвештеник, проповиједао је мир, љубав према непријатељу, и света права на власништво, посјећивао је и држао у потчињености своје калуђере, посветио је свога стрица (његов претходник) Петра I који је остао у доброј успомени, и увео на оном гробу корисно ходочашће. Као вођа, прије пастирске штате пограбио је сабљу, омастио се крвљу и водио је своје у сјајне побједи против Турака; у јуришним биткама витлаше сабљом и иђаше на челу; у наметнутим борбама сте-заше кост, благосиљаше и мољаше. Као народни пјесник, дао је једну збирку херојских пјесама; опјевао је, у двије драме, Шћепана Малог и авантуристичког цара Петра III; а на лирски начин, осамљеност у Црној Гори и једну тршћанску плесачицу.

Сада нека просуди свако какав је био.

(Превео с тал. Д. Берић)